

דמדומים בירושלים

מאת אורי היסרי

בימי מלחמה, לילדים באהלי הצבא. להחזיר אותו, למסור אותו, לרשות אורחית. רשות אורחית. קולנו? אבל זו אינה קיימת. כל הממשל הוא צבאי. אף כך, לקהילה היהודית, למסדותיהם המוסמכים, אבל, קולנו! אלה עניים מרודים, כאיוב! ושנית... למסור ליהודים חכשים יקר כזה, שמעולם לא חלמו עליו? ההסתכלות בו מקרוב? צעצוע כזה, אבן יקרה כזה, ליהודים?

והקולנול מסתכל בו מקרוב, המ... כן. הוא מודה. הילד פנטסטי. ראוי שיטפלו בו, שיחזיקו בו. הקולנול כמעט שאמר: "שאהבהו!" הוא מביא לפניו איפוא את אנדריו הסרגנט וארצ'י הקופרל, שני המטורפים, ואנדריו טוען: "יש גידולים, ששז להם קמיע, חמור, חוכי, קוף, מי יודע מה, מדוע לא יאה לנו שלמה לקמיע?" הארגומנט, לעזאזל, אינו מחוסר טעם. הקולנול אינו אומר "כן", אבל גם "לא" אינו אומר. מחר יחליף גם הוא מלים מספר עם היהודון הקטן, שכבר יודע לומר "יס סארי", ומחרתיים כבר יחזיק אליו, יחליק לו על ראשו. חייט הגדוד תופר לסלומון חליפה מיוחדת, לפי מדותיו, חליפת פרש, ומן הסגולות מתקנים לו מנפים חולמות. הוא מתאמן ברכיבה... הוא יושב על הסוס כאילו נולד עליו, צמוד לאיפך, ולאחר כמה חדשים, כשהגדוד יזוז צפונה ויכבוש ערים, ירכב סלומון על סוסו בעקבות סוסו של קפטן הפלוגה, בטיולי בוקר, בחוצות הערים הכבושות.

והזמן עובר. הגדוד, על אהלו ותותחיו, על סוסיו וציודו, זו צפונה, תמיד צפונה. משלהי 1917 ועד לספטמבר 1918 מתמשכת הפרשה. והחל הצעיר ביותר של הגדוד עולה וכו' בש, עם הבריגדה, את ירושת הקיסרות העות'מנית. מפעם לפעם יוצא הקולנול מכליו. "עד מתי תמשך המהמלה הזו?" ואז מביאים לפניו אנדריו וארצ'י את סלומון והקולנול שוב מתפייס. "טוב", הוא אומר במבואות חיפה, "יוסיף הילד צלולת עמנו." בנתיים, במערכה על הגליל, מתרסק ראשו של הקופרל ארצ'י והוא משיב את נשמתו. סלומון בוכה ואנדריו מנחמו ומחבקו בורועותיו.

וגם המלחמה מגיעה לקצה. הצבא מתפרק. הדבר חל בבירות. ספינות המלחמה כבר עוגנות בנמל. האנגלים יחזרו הביתה. סלומון הקטן ממר בבכי. מאז 21 בדצמבר היה מאושר... ואנדריו מלטף את שרשרתו: "לא אעזוב, פעוטי!" והוא שוטח לפניו הקולנול את תחיתו: "ירשה לו לקחת את הנער לאנגליה. אבל הפעם הקולנול תתקן. יש חוקים, ואין לעקוף אותם. כאן, בגדוד, הייתי אני הקובע. אבל מחוץ לגדוד זוהי שאלה אחרת. כיצד יוכנס הנער למולדת? בתור שבו? בתור שלל מלחמה? בתור מה? צריך למצוא משהו! "לא סרג'נט. שמע בעצתי, אתה חשוב למשפחתך..."

— אין לי, סר.

— צר לי, אבל... הכניס את הילד לבית ספר. למד, ישכיל. אחר כך נראה... אם היה זה הגורל, הוא יחזור שנית, הגורל. זו דרכו, לחזור.

וסלומון נפרד מהיילדים, מהקצינים, מהסוסים, מהאחלים, מההגלים, מהקולנול ומהסרג'נט אנדריו מקלין. הלה בוכה. הוא מחבק את הילד, נושק את עיניו, לוחצו אל לבו ובוכה. "מספיק!" נוף הרגיימנטל סרג'נט מייגר, "מה אתה? חיל, אי אשה?" ומוחה בעצמו דמעה בוית עינו המאובנת. וסלומון נשלח דרומה, חזרה ליפו, ומוכנס שם לבית ספר. אנדריו מקלין, עם צבאות הוד מלכותו, חוזר לאנגליה.

קפטן ארמסטרונג בפסיק לקרוא. הוא אינו מצליח לקבוע, מה, למעשה, שריו על פניו: חיוך, או עצבות. איוה סיפור נפלא! קורות אלה היו גיפנים, אלמלא שמר הסרג'נט הסקוטי מאמנים לילד היהודי, כי יום אחד, לאחר שש עשרה שנה, יקבלו משרדי האינטליג'נס, בצירוף לסיפור המעשה, מכתב משאלה, מגלגואי. סלומון זה, שב-1918 הוכנס לבית ספר ביפו ושכנים הוא כבן 25, מה אירע בו? "אנא" כותב מאקלין "בקשו מתושבי פלשתינה שיעזרו לי למצוא את הילד שנצטרף למחנה ה-21 של הרוכבים והלך יחד אתם ביפו ועד בירות".

קפטן ארמסטרונג מעלעל בתיק הצנום. הנה גם קטע מהעיתון האנגלי בירושלים, בו נדפסה הפניה, אבל, מסתבר, ששום אות חיים לא מסלומון עצמו, לא מקרוב או ממכר, שלו, לא הגיע. כי התיק מכל מכתב שני, הפעם קצר, והוא משנת 1939, חוזה לפני פרוץ מלחמת העולם, בו כותב הסרג'נט מאקלין: "השיבות לי על מכתב מיום 17.1934, כי ענייני נמצא ביפול. האמנם לא העלתה החקירה דבר עד היום? הגני כבר בן חמשים, והילד הזה הוא קרן האור היחידה בחיי. אני יכול לשכוח אותו. אנא, עשו מאמץ!" זה היה הכל. הושך את רצה מלחמת העולם, ובשטפה את מלחמת העולם שני, חספה יפה, חספה גמ, את הרפתקת אנדריו וסלומון. שירות האינטליג'נס של הצבא פתח תיקים חדשים, ומסובך, שהיה זה שטות, אם לא שגועף, לספל בסיפור הסטטיסטי והבלתי יעיל הזה.

קפטן ארמסטרונג סוגר את התיק וזורק, אוטומאטית, אל ערימת התיקים המיועדים להשמדה. הוא חולץ עצמותיו ומפנה, השעה כבר שבע, ובוקר ירושלמי מצוחצח מצוץ במדע לחלוץ. הקצין פותחו, האויר הון מזכיר לו שהוא רעב. מן החוק ששקף אליו החייל הירוקני של אזור הבסתון הבריטי, המתגונן בפני הסוריסטים היהודים הפאנאטיים, הוא מהרהר בסלומון הקטן, ומחייך... "החיים עושים לעתים דרך קפדנריה!" — הוא אומר לעצמו. והוא חוגר את חגורתו, מעביר מסרק בשערו שנתפרע וקורא אל תוך המסדרון. אל עבר הטבח הסודאני: "קפה חם וביצים עם באקון!" פנימי, הוא יגיש אל ערמת התיקים שהועדו להשמדה ומעלה מאצלה את האחרון, אל שוקק במחשבה, ולפתע, כמו בעקבות צו לכאן במי ידיו, הוא, כאילו, שוקל אותו... ובחייכו, מכניס אותו למגרה צדדית.

הוא סועד את פת השחרית שלו בתאבון, במצפון של אדם מאושר. "לשון" — אומרות כל עצמותיו "לשון!"

פגרי אדם וגופות פצועים, ופרכות סוסיהם השועטים מבתי רות איתם תוך כדי הירית המנצחת.

בין אנשי הגדוד ה-21 של חיל הפרשים המתקדמים אותו יום על סוסי הענק, מצוי גם הסרג'נט אנדריו מאקלין, מגלגואי. בתוך עמודי האבק המתאבכים צוהל סוסו ודוהר קיימה, ולפתע... פקעת בשר, חיה נועה, מושלכת על אם הדרך. הסוס, לא יותר מהפרש, אומר להמשיך ולעבור. אך הגוף החי והמפרסר בפצעיו זוקף עינים, והן פקוחות, ממש קרועות, והן זועקות באלם שלהן, מתחננות, כאילו העצב כולו שרוי בתוכן. העינים האלה! ובבחינת הדקה האחרונה, ממש בסרט יצילפו פרסות הבהמה על קודק הנער, סוחב הסרג'נט במושכות והסוס מזדקף על רגליו האחריות במצהלות מלחמה, ונעצר.

אנדריו מאקלין יורד מעל הסוס. אשד של קללות עסיסית יורם עתה מתוך הפה הפתוח, שכבר קילל בגאליפולי, על הסוס ובאופאק. אבל הפעם התמונה שונה. עיני הילד חדרו אל מבט למדים. אנדריו כורע על ברכיו, שולח זרוע ולפת את הגופה הקטנה המכוסה בלויי סחבות, הגונחת ונאצת.

קופרל מארטיז נחפו. האנגלים עמדו לעזוב את הארץ. בימיט האחי רונים היה עליו לפתור את התעלומה הגנוזה בתיק צהוב מיושן: מה קרה לילד שהפרש מקלין מצא אותו ליד פרבריה של יפו לפני שלושים שנה?

דם זב מרגליו, מזרועותיו של הילד. קופרל ארצ'י גורדון, הדוהר אחרי הסרג'נט, נעצר גם הוא. הקופרל אומר: "הוא פצוע!" ולאחר רגע: "הבט, איוה עינים בוערות ונפלאות!" אנדריו שואל: "מה נעשה בו?" וארצ'י משיב: "לכל הרוחות, הטען אותו על הסוס! אחר כך כבר נראה." "זהו רעיון!" — מהרהר הסרג'נט והוא מנענע את הקטן בורר עיתו, מעשה אומנת. הילד חזל מבכות. "הוא לא כה קטן, הוא כבד למדי!" אומר אנדריו ומחייך. ושני הפרשים דוהרים ודולקים אחרי חבריהם שנתרחקו מזה, כשעל אוכפם של הסרג'נט שכוב הילד הפצוע, היתום, כנראה, זה שלל המלחמה המזור של הגדוד ה-21, בדצמבר 1917, בפרבריה של יפו העתיקה.

...

אנדריו יארצ'י ממשיכים לטפל בילד. הוא כבן שמונה, מפספס רגמנית שבורה. בבוקר היתה זו משפחה — משפחה יהודית — אבל שעה שחציל אותו מאקלין, כבר היה זה רק יתום. שמו שלמה, והם קוראים לו סלומון. שם המשפחה הוא כה מסובך, כה גדוש באותיות גרוניות, שהם מוותרים מלכתחילה לסגול לעצמם. זהותו נעקצת, איפוא: סלומון. בקיצור, ותו לא. הילד מחלים מפצעיו. הוא יפה, אבל יפה! ממש מלאך שירד משימי. הוא נעשה פופולרי, תחילה בפלוגה, ואחר כך בגדוד כולו. הוא מתחיל לפטפט אנגלית. הוא צומח בקומה, לחיי מאדימות, עורו שנוף. בוקר אחד מבחין בו הקולנול. "מה קרה כאן?" מרעים איש הצבא הותיק "הגדוד הפך עכשיו לבית תינוקות?" הקולנול קורא למייגור, המייגור לקפטן, וכך, מלמעלה למטה, עוברת כל ההיראיה כיה הצבאית. הפקודה ברורה: להיפטר מן הילד. אין מקום,

הקצין סילק מפיו את המקסרות וקרב אל החלון. העבודה הזו החלה נמאסת עליו בסופו של דבר. ראש שירות האינטליג'נס בכבודו ובעצמו הטיל עליו את המשימה. "זהו אחריית רבה, בחורית", אמר הקולנול, "אתה פוסק יחיד כאן. כל כף המאזנים מוטלת היסטורית, ואולי יותר מזה: קיסרות... הקיסרות הבריטית".

קפטן ארמסטרונג, ג'והן פאטריק לואיס ארמסטרונג, חיך עכשיו אל הלילה הצונן של אפריל ירושלמי זה, שכאילו ניגש אליו מקרוב, ממש אל און החלון, ופרש לפניו, בסמוך לקיסרות של הקולנול, את נצח האל היחיד. מן המרחק, מעל צריח מסגד גבוה, קרא מאוזן משכיבים למאמינים לבוא לתפילה. הקפטן הכיר יפה את הלילה הנפלאה הזו של האיסלאם, הלילה הספוגה געגועים וביקוש לדבר שאבד ואיננו. אבל הוא הרחיק מעליו כל חולשה שבנפש, וחזר אל הגיב שלו.

...

ערמות תיקים נחו כאן על האיציבות. מאות תיקים מכל המינים, המדות, ארוכים ועבים ודקים, כשכל תיק נושא ציון מיוחד. היה לכל המטען הזה ריח היסטוריה, או — כהגדרת הקולנול — ריח קיסרות. אבק שלוש שנה ויפתחו של גנרל אלנבי השתרעו כאן עכשיו ללא צניעות, בשנת 1948 זו, ללא תהילה וטעם. שוב לא היה ספק: עולם הקביה ירד במדרון. עילמות שנבנו — הלכו ונחרבו, וצלמי עץ, שרידי אנשים צעירים, היו פזורים רתה בבתי עמלמי מירושלים ועד חיפה, מרמלה ועד נצרת, כשבאוויר טרחפת שאלה מיוזרה, פותה וצודקת: למי כל זה היה נחוח? ולמה באו כל אלה למות כאן?

במלים אחרות, פחות דרמטיות, היה כאן פירוק המנדט הפלשתינאי. שלושים ואחת שנה אחרי כיבוש ירושלים, יש לצאת אותה. ארמסטרונג חלם פעם להיות משורר, לכתוב רומנים. הוא הסכים, בשעת הדחק, להיכנס לשירות האינטליג'נס של הצבא, אבל הוא לא ראה עצמו מעולם, ובשום אופן, בתפקיד של קברן. וכשקרא לו הקולנול, בצוואת עם עוד תריסר קצינים, והטיל עליהם לבדוק את הארכיונים, לברור מה יש להשמיד לאחר צילום שיועבר לאנגליה ומה להשמיד מיד, הותקף בחילה... ובצירציל בשעתו, הרהר, חציו רצין חציו מלגלג: "לא נכנסתי לשירות הוד מלכותו כדי לחסל את קיסרותו!" ברם פקודה היא פקודה, והוא מילא אחר הפקודה. הוא וחבריו החלו בעבודה לפני ששה שבועות — לוח הקיר הוכיח כדאית שהזמן עומד ב-15 באפריל — ושאר לפניהם פחות מחורש ימים. שוב לא היה זה סוד: ב-14 לפאי יורד כאן בפעם האחרונה דגל היוניון ג'ק וכר אלן פילג נמגל חיפה.

התיקים הללו! איזו רשימה ארוכה של פרשות ופרקים. מה לא היה כאן! שמות של ערבים, של יהודים, של אנגלים, קרקעות, בווינים, ירושות, מוזיות, בניות, רצה, פוליטיקה גבוהה ופחות גבוהה, כל זה היה רשום כאן בראשי תיבות על חקיקים, את, כן! לצלמים היתה עבודה מרובה... ולפתע נדלקו עיני הקפטן. הוא החזיק עכשיו בתיק דקיק שהכיל לא יותר משני מכתבים וכמה גליונות בדפוס מכונת כתיבה. על המעטפה הירוקה היו קבועים שני תארי: כים רחוקים: 1932-1917. ולמטה: "סרג'נט אנדריו מאקלין, גדוד הפרשים ה-21, הבריגדה ה-155 של הדיחיויה ה-52 (לובלנד) והילד היהודי סלומון".

באותו פיו של הקצין רטט משהו. הוא חיך בתוך מדבר הישימון, כאילו ירד עליו אגל טל, "מעניין", אמר, "מזור ומעניין". והוא החל קורא במסמכי התיק.

...

ראשית המעשה בשלהי 1917. לאחר שכבש הגנרל אלנבי את ירושלים, הוציא צו למפקדים לטאטא את התורכים מכל הדרום, כך פותחים תותחתים, בליל ה-20 לדצמבר של אותה שנה, בהרעשת העמדות התורכיות של כאן כאדרה, ובלילה שלאחריו, ב-21 לדצמבר, צולחת הבריגדה ה-155 של הדיחיויה הסקוטית ה-52, את נהר הירקון על גבי רפסודות וכובשת את עמדות התורכים. עכשיו דוהרים גדווי הפרשים ועוברים על פני תל-אביב, פוסחים בינע על מאנשייה ומתקדמים אל פרבר עגימי.

קו החזית לא כאן הוא עובר. התורכים נסוגו לכפר סכא, במעלה פתח תקוה, אלא שפה ושם עיד מגלים, כמה קנים בידים, התנגדות כלשהי. הללו יורים מן המארב. והתנגדות זו, עד כמה שלא תהא רפויה, מאלצת את הבריטים להרעיש את הפרברים בדרך התקדמות, כשפרשיהם דוהרים על